

არქაიზმები

ყოველ მოცემულ მომენტში ენა სტაბილურ სისტემას წარმოადგენს. ენა, როგორც ადამიანთა შორის ურთიერთობის საშუალება, კომუნიკაციურ ფუნქციას ასრულებს. ამავდროულად, მოცემულ მომენტში, იგი ევოლუციურ, არადესტაბილიზირებულ განვითარებასა და ცვლილებებშია. ენა, ისე როგორც საზოგადოება, დროში არსებობს. სამყაროს შეცნობის ეტაპები და ცვლილებები, საზოგადოების და, საკუთრივ ადამიანის განვითარება და მისი შემეცნებისა და აზროვნების უნარი, არ შეიძლება მასზე არ აისახოს. დიახ, თვით ენის მატერიალური, ხმოვანი და ასოებრი ფორმები, ასევე, იცვლება დროთა განმავლობაში. აქედან გამომდინარე, ენაში არსებობს რაღაც ნაწილი სიტყვებისა, სიტყვათშეთანხმებებისა და გრამატიკული ფორმებისა, რომლებიც სიახლით ან სიძველით ხასიათდება.

სიტყვებს და სიტყვათშეთანხმებებს, რომლებიც კომუნიკაციის სფეროში აღიქმებიან მოძველებულად, არქაიზმები ეწოდება. არქაიზმები არაერთგვაროვნებია. სიტყვასა და მის მიერ დასახელებულ საგანს შორის ურთიერთმიმართებიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოვყოთ ორი სახის მოძველებული სიტყვები:

1. იზოლირებული არქაიზმები - მათ ჩვეულებრივ ისტორიზმებს (historismos) უწოდებენ. ისინი აღნიშნავენ საგნებსა და მოვლენებს, რომლებიც ისტორიული განვითარების პროცესში გაჰქრნენ საზოგადოების ცხოვრებიდან. შეინარჩუნეს ნომინაციური ფუნქცია, მაგრამ დაკარგეს ნომინაციის ობიექტები. არქაიზმთა შინაარსი კი, ენის მატარებელთა ძირითადი მასის მიერ წიგნისმიერ მეტყველებაშია შემოსაზღვრული. ისინი, ძირითადად, შორეული და ახლო წარსულის აღწერის, ისტორიული რომანების, ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და არქეოლოგიის სამეცნიერო შრომებში გვხვდება. აი, მაგალითად, ჯერ კიდევ XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის ეკიპაჟთა დასახელებების ნუსხა: faeton, birlocho, lando, berlina, tartana, carretela, jardinera, galera. ამას დავამატოთ diligencia (დილიჟანსი), pasetero (დაქირავებული ეკიპაჟი, მაშინდელი ტაქსი). ასევე, საკმარისია, თანამედროვე მკითხველმა გადაშალოს პირველი თავი „დონ კიხოტესი“ და მაშინვე შეხვდება ისეთ ისტორიზმებს როგორებიცაა: hidalgo (აზნაური), adarga (ოვალური ტყავის ფარი). ისტორიზმებს პრაქტიკულად, სემანტიკური სისტემური კავშირი აკლიათ. თანამედროვე ენაში არ გააჩნიათ სინონიმები.

2. სტილისტური არქაიზმები - ესენია მოძველებული სიტყვები ან სიტყვათა მნიშვნელობები, რომლებსაც თანამედროვე რეალობაში არსებულ ობიექტებსა და ცნებებს უწოდებენ. მათ მიერ გამოხატული მნიშვნელობები, შესაძლებელია გადმოცემული იყოს სხვა საყოველთაოდ ხმარებადი სიტყვებითაც. ასე რომ, დასახელებული არქაიზმები შესატყვის სინონიმთა რიგებს განსაკუთრებული ლექსიკური ერთეულების საფუძველზე კრავენ, რაც ენის მატარებელთა მიერ ათვისებულია არათანამედროვედ და მოძველებულად. ამაში გამოიხატება მათი სტილისტიკური ელფერი, სადაც ძირითადი სტილისტიკური ფუნქციაა და არა ნომინაციური. ლაპარაკია შემდეგი ტიპის სიტყვებზე: aeroplano (აეროპლანი), aceto (ძმარი), cabeza (წიგნის თავი), bastimento (შენობა).

სტილისტურ არქაიზმებს წიგნისმიერი სიტყვებიც უნდა მივაკუთვნოთ. თითქოსდა სიძველის მტვერით დაფერილი prez (დიდება, ღირსება), corsele (საომარი ცხენი) და მსგავსი სიტყვები, რომლებიც XIX საუკუნის ლიტერატურისთვისაა დამახასიათებელი, სტილისტურად არიან ნიშანდებულნი.

არქაიზმების სემანტიკისა და ფორმების ურთიერთშეპირისპირებას სამი სახის არქაიზმულ სიტყვებსა და სიტყვათშეთანხმებებთან მივყავართ:

- არქაიზმი - სიტყვების (ჩვეულებრივ, მათ ლექსიკურ არქაიზმებს უწოდებენ), ფორმაც და მნიშვნელობაც მოძველებულია. ყველა არქაიზმი სიტყვები ისტორიზმებს მიეკუთვნებიან, თუმცა ყველა ისტორიზმი არ ითვლება ლექსიკურ არქაიზმად.
- არქაიზმი (ლექსიკოსემანტიკური არქაიზმები) - მნიშვნელობა ფორმით თანამედროვეა, მხოლოდ ამ ფორმათაგან ერთ-ერთი მოძველებულია. სხვანაირად, რომ ვთქვათ, საყოველთაოდ ხმარებული პოლისემანტიკური სიტყვების არქაიზმული მნიშვნელობაა. ლექსიკოსემანტიკურ არქაიზმებს შორის, შეიძლება იყოს ისტორიზმები: tranvia (კონკა), diligencia (დილიჯანსი), disciplina (როზგი), bala (ბირთვი, ტყვია), ასევე, სტილისტური არქაიზმები - hotel (ცალკე მდგომი სახლის მნიშვნელობით), caber (გესმოდეს, იცოდე), calido (ემშაკი).
- არქაიზმი (ლექსიკოსემანტიკური არქაიზმები) - მათთვის არქაული ფორმებია დამახასიათებელი, თუმცა, ასევე თანამედროვე მნიშვნელობასაც ინარჩუნებენ, მაგალითად: feroso - hermoso, fecho - hecho, ahirmar - afirmar, bue - buey, matrimonio - matrimonio, agora

- ahora და სხვ. ზემოთ მოყვანილი ნიმუშები ლექსიკური ერთეულების თავისებური ვარიანტებია. არქაიზმი და თანამედროვე სიტყვა მატერიალური გარსით თითქმის ერთმანეთს ემთხვევა. ამ ჯგუფში სხვადასხვა ფუძიანი სიტყვებიც შედის, როგორებიცაა: fenestar (ventana), guisa (voluntad, antojo), guisamento (aderezo, disposición de una cosa), maguer (a pesar), luene (lejos). მაგალითებიდან ჩანს, რომ არქაიზმები სხვადასხვა მიზეზით წარმოიქმნება, ისინი მაშინ ჩნდებიან, როცა ამ სიტყვებით აღნიშნული საგნები, ნივთები, მოვლენები და ა.შ. ხმარებიდან გამოდიან. აქედან გამომდინარე, ექსტრალინგვისტური ფაქტორები ანუ ყოფითი ცხოვრების ცვლილებები, სუფთა ენობრივ ცვლილებასა და გადანაცვლებასთან არის შეპირობებული. ასე წარმოიშვება არქაიზმი, თუმცა სიტყვების მნიშვნელობისა და არქაიზაციის მიზეზი, შეიძლება, ენობრივი ფაქტორიც იყოს, მაგალითად, მნიშვნელობით მსგავსს სინონიმთა ურთიერთდაპირისპირება, სიტყვა acuesto - ციცაბო - დროთა განმავლობაში არქაიზმთა რიგებში გადაინაცვლა მაშინ, როცა declive და cuesta თანამედროვე ენაში აქტიურ ლექსიკურ ერთეულებად დარჩნენ. კონკურენცია acordanza - შეთანხმება, ínsula - კუნძული, სიტყვებისა - acuerdo, isla, comer, mendigar-ის სასარგებლოდ გადაწყდა.

მორფოლოგიურ და ფონეტიკურ პროცესებს, გარკვეულწილად, ლექსიკური ერთეულების არქაიზაციისკენ მიყვავართ. მაგ.: horrible, aborrio, celvecer, alimpiar, segurar, atristar, brigoso - ეს სიტყვები მორფოლოგიურად სხვაგვარად გაფორმებულმა ლექსიკურმა ერთეულებმა შეცვალეს; მაგ.: aborresible, aborresimiento და, შესაბამისად, არქაიზმთა რიგებში გადაინაცვლეს. ენის ფონეტიკურმა ევოლუციამ აღნიშნული ფორმები, ასევე, არქაიზმებად აქცია, მაგალითად, feroso, agora. გარკვეულ შემთხვევებში წარმოქმნილი ომონიმია, სტილისტური შეფერილობა და სხვა ენობრივი ფაქტორები ამცირებენ ამ სიტყვების გამოყენებას და ხელს უწყობენ მათ ხმარებიდან ამოღებას.

ენაში მოძველებული სიტყვების არსებობა უდავოა, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ესპანური ენის ტერიტორიულ დიფერენციაციას, ბევრი არქაიზმი, შედარებით, მისაღებია. ესპანური ენის ერთ ან რამდენიმე ტერიტორიულ ვარიანტებში შეიძლება სიტყვა არქაიზმად მოგვევლინოს, ხოლო იგივე სიტყვა სხვა ტერიტორიულ ვარიანტებში არ მიეკუთვნებოდეს არქაიზმთა რიგებს. დიდი ხანია ლათინოამერიკულ ვარიანტებში აქტიურად გამოყენება სიტყვები, გამოთქმები და გრამატიკული ფორმები, რომლებიც პირინეულ ვარიანტებში

არქაულად მიაჩნიათ (ამის საფუძველზე, ესპანოამერიკული ვარიანტების არქაულობის შესახებ, ხშირად, მცდარი დასკვნებია გაკეთებული). მაგალითად, პირინეული არაქაიზმები: mercar - ვაჭრობა, can - ძალი, largo - გულუხვი, carcaj - პირინეულში ისტორიზმი: „ისრების ჩასადები ბუდე და ლათინოამერიკულ ვარიანტში - „იარალის ჩასადები ბუდე“ - ლათინური ამერიკის უმეტეს ქვეყნებში, არქაული ელფერი არ აქვთ. კოლუმბიასა და ჩილეში ისეთი სიტყვები გამოიყენება, როგორცაა - escurana - სიბნელე, უკუნეთი, რომლებიც ესპანეთში და ზოგიერთ ლათინოამერიკულ სახელმწიფოში მოძველებულად მიიჩნევა. იგივე შეგვიძლია ვთქვათ დიალექტებთან მიმართებაში, მაგალითად, რიგი არქაული სიტყვებისა, ლიტერატურული ნორმების თვალსაზრისით, სრულიად თანამედროვეა ურუგვაის სასოფლო-სამეურნეო დიალექტურ მეტყველებაში. მაგ.: mesmo - mismo, bolsico - bolsillo.

არქაიზმთა აღქმისათვის, საჭიროა სამი ათვლის წერტილი - დრო, სივრცე და სოციუმი. არქაიზმად ჩაითვლება, ის ლექსიკური ერთეული, რომელიც ყოფით მეტყველებაში მოძველებულია. ამავდროულად, დროის ერთი და იმავე მონაკვეთში, სხვადასხვა ტერიტორიულ ვარიანტებში, ერთი და იგივე სიტყვა შეიძლება მოგვევლინოს არქაიზმად ან საყოველთაოდ ხმარებად ლექსიკურ ერთეულად. სიტყვები, არქაიზმებად აღიქმებიან ნაციონალური ან ზოგადესპანური ლიტერატურის ნორმის ფონზე, რომელიც ერთია ყველა ესპანურენოვანი ქვეყნისათვის. ლექსიკური ერთეულების არქაული შეფერილობა ყველგან შენარჩუნებულია. „ექვგარეშეა, რომ „დონ კიხოტეს“ რაინდის მეტყველებაში არქაიზმები, როგორებიცაა ca, guisa, fazer - ლათინოამერიკელისათვის მოძველებული ფორმებია, იქნება ის კუბელი, მექსიკელი თუ დომინიკის მცხოვრები. ხოლო, სიტყვები lanza - შუბი, escudo - ფარი, ერთნაირად აღიქმება როგორც ესპანეთში, ასევე ლათინური ამერიკის ქვეყნებში“.

როგორც ვთქვით, ლექსიკური ერთეულები არქაულად აღიქმებიან, ზოგადესპანურ ან ნაციონალური ვარიანტების ლიტერატურულ ნორმათა ფონზე. სრულიად ნათელია, რომ არქაიზმები ენის ლექსიკურ სიმდიდრეს წარმოადგენენ. მათი სტილისტური ფუნქციები ფართოა. მწერლები, არქაიზმების მეშვეობით, გადმოგვცემენ წარსული ეპოქის კოლორიტს, ყოფას, ტრადიციას, ზნე-ჩვეულებებს, ქმნიან პერსონაჟთა მეტყველებით დახასიათებას. ოსტატურად ურთავენ თანამედროვე მხტვრულ ლიტერატურულ ენაში არქაიზმებს, აღწევენ საჭირო ირონიულ, კომიკურ და სატირულ ეფექტს. და ბოლოს, საზეიმო სიტყვის მაღალი „სტილი“, ხანდახან არქაიზმების გამოყენებასაც მოითხოვს.